

NARAVNA DEDIŠČINA

Jelka Flis

ERICo - Inštitut za ekološke raziskave Velenje

NARAVNA DEDIŠČINA KOT SESTAVNI DEL ŽIVLJENJSKEGA OKOLJA

*Travnata bilka je vredna
velikega sveta, na katerem raste.
(Tagore)*

V članku je predstavljeno vrednotenje, namen ter varstvo naravne dediščine v Sloveniji. Pojasnjena sta pojma "naravna dediščina" in "naravne znamenitosti". Prikazani so predlogi za razglasitev naravnih znamenitosti v nekdanji občini Velenje (1995), podrobneje pa je predstavljena naravna dediščina Belih Vod. Omenjene so nekatere posebnosti, ki sicer nimajo statusa naravne dediščine, pomenijo pa estetsko in kulturno dopolnitev krajine. Opisan je primer, kako lahko nestrokovni poseg razvrednoti naravno znamenitost.

Neprestano hlastanje za materialnimi dobrinami človeka odtuja od narave. Medtem ko se razdalje na Zemlji krajšajo, nam lastno življenjsko okolje ostaja neznan. Slovenija je zelo raznolika dežela in bogata z naravnimi znamenitostmi. Imamo jih tako rekoč pred pragom, le prestopiti ga moramo.

Zelo malo domačinov pozna znamenitosti, kot so bližnja *Velunja peč*, *jama Špehovka*, *Rotovnikova jama*, *krajinski park Golte* (z naravnimi spomeniki *Oknom v Mozirski požganiji*, *Tirskimi pečmi* in *Ledenico*) in *naravni rezervat Smrekovec-Komen*. Ta naravna dediščina z območja nekdanje občine Velenje (1995) je že vpisana v *Inventarju najpomembnejše naravne dediščine Slovenije* (izšel leta 1988). *Velunja peč*, *jama Špehovka* ter *soteska Hude luknje* (občina Slovenj Gradec) so širše predstavljene v knjigi avtorja P. Skobrnet: *Sto naravnih znamenitosti Slovenije*.

Pojem **naravne znameniti** je *Zakon o naravni in kulturni dediščini* iz leta 1981 pomensko tako omejil, da izraz opredeljuje samo s pravnimi predpisi zavarovane objekte in območja. Posebej izstopajoče pojavne oblike, ki še niso pravno zavarovane, pa imenujemo **naravna dediščina**.

Znamenitosti na območju Šaleške doline, ki so omenjene v članku, uvrščamo med naravno dediščino. Od leta 1989 so pripravljene predlogi za razglasitev in s tem pravno zavarovanje naravnih znamenitosti na območju nekdanje velenjske občine.

VREDNOTENJE IN VARSTVO NARAVNE DEDIŠČINE V SLOVENIJI

Človek je nekaterim pojavom in oblikam v naravi že zelo zgodaj pripisoval nematerialne pomene in vrednote. Vrednotenje je lahko osebno in odvisno od znanja ter zavesti posameznika ali pa je rezultat razvitosti celotne družbe. Varstvo narave ne sme biti odvisno le od osveščenosti posameznikov, ampak mora biti skrb celotne družbe ter imeti tudi pravno podlago.

Varstvo naravne in kulturne dediščine v Sloveniji ureja *Zakon o naravni in kulturni dediščini*, ki je bil sprejet leta 1981.

Zakon določa, da sodijo med naravno in kulturno dediščino vsi tisti naravni pojavi oziroma njihove pojavne oblike, ki imajo za Republiko Slovenijo ali njeno ožje območje kulturno, znanstveno, zgodovinsko in estetsko vrednost. Merila za vrednotenje najpomembnejše naravne dediščine so naslednja: **izjemnost, tipičnost, kompleksnost, ekološki ter kulturni vidik**. Pregled naravne in kulturne dediščine opravljajo strokovne organizacije za varstvo naravne in kulturne dediščine. Takšna organizacija, ki raziskuje, dokumentira in vrednoti naravno in kulturno dediščino na našem področju je *Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje*.

Delovno področje varstva naravne dediščine je razdeljeno v tri sklope.

1. **Objekti in območja naravne dediščine (nepremična naravna dediščina)**, kamor sodijo vsi "izstopajoči" deli narave, na primer pomembnejša drevesa, jame, naravna okna in mostovi, soteske, izviri ipd. **Rastlinske in živalske vrste**, ki jih prostorsko ne moremo zmeraj natančno opredeliti ter sta problematika ogroženosti in način varovanja drugačna kot za statične oblike ter določena za vsako vrsto posebej. Vse prostorsko opredeljive lokalitete, ki so pomembne za ohranitev vrste, kot so na primer gnezdišča, nekatera rastišča itd., so vključene v evidenco nepremične naravne dediščine.

2. Varovanje **biotopov**, ki so kot življenjski prostori bistveni za ohranitev določene življenjske združbe in s tem posameznih vrst.

Nepremična naravna dediščina je zajeta v *Inventarju najpomembnejše naravne dediščine Slovenije*, problematiko **ogroženih** rastlinskih in živalskih vrst pa obravnavajo rdeči sezname - *Rdeči seznam ogroženih praprotnic in cvetnic SR Slovenije* in *Rdeči seznam ogroženih živalskih vrst v Sloveniji*.

Zavarovane dele naravne dediščine ob razglasitvi uvrstijo v eno izmed varstvenih skupin, ki so določene v *Zakonu o naravni in kulturni dediščini*. S tem dobijo pravni status **naravne znamenitosti**. Glede na svoj namen, pomen, vsebino in obseg so razdeljene v naslednje **varstvene skupine**.

Naravni rezervati (NR) so lahko manjša območja značilnih, enkratnih, redkih in ogroženih ekosistemov. Namenjeni so ohranitvi ekološke raznolikosti in biogenetske skladnosti posameznih območij Slovenije, vzdrževanju naravnega ravnotežja, ohranitvi redkih in ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter raziskovalnemu delu.

Naravni spomeniki (NS) so lahko posamezne naravne posebnosti ali zelo majhna območja s posebnimi in estetskimi zanimivostmi oblike, vsebine, lege in razsežnosti oz. so vzorčni primer nekega naravnega pojava. Namenjeni so ohranitvi redkih ali značilnih naravnih pojavov.

Spomeniki oblikovane narave (SON) so lahko posamezne naravne posebnosti, ki so navadno povezane s kulturnimi spomeniki. To so manjša območja ali objekti vrtnega in parkovnega oblikovanja z botanično, estetsko in kulturno namembnostjo.

Narodni parki (NP) so lahko večja, naravno zaokrožena, pretežno prvobitna območja z ekosistemi in naravnimi znamenitostmi velikega ali izjemnega pomena za Republiko Slovenijo. Namenjeni so predvsem ohranitvi in proučevanju naravnih ekosistemov ter rekreaciji.

Regijski parki (RP) so lahko zaokrožena območja prvobitne in kultivirane narave, ki v celoto povezujejo značilno pokrajino in naravne znamenitosti. Namenjeni so predvsem ohranitvi naravnih ekosistemov in rekreaciji.

Krajinski parki (KP) so lahko območja kultivirane narave, ki združujejo značilno krajino s sestavinami naravne in kulturne dediščine ter so namenjena predvsem rekreaciji in ohranitvi značilne pokrajine, kakor tudi območja v ekstremnejših klimatskih in geomorfoloških razmerah ter v visokogorski in alpski vegetacijski stopnji. Namenjeni so vzdrževanju in krepitevi naravnega ravnotežja in ohranjanju spomina na pomembne dogodke in osebnosti.

Zavarovane rastlinske in živalske vrste (ZRV, ZŽV) so tiste, katerih obstoj je ogrožen zaradi redkosti, sprememb v okolju, naravnega zmanjševanja njihovih populacij ali zaradi

vpliva človeka. To so vrste, ki jih v naravnih rezervatih ne moremo varovati dovolj uspešno.

S **tipološko skupino** je opredeljeno, v katero področje matičnih strok sodi objekt ali območje naravne dediščine. Za posamezni objekt so navedene vse tiste skupine, ki pridejo v poštev za vrednostno opredelitev. Tipološke skupine označujemo z znaki. Zvrsti naravne dediščine so naslednje:

1* Geološka-paleontološka naravna dediščina: nahajališča okamnin, zanimivih, redkih kamnin, sledovi geološkega delovanja (gube, prelomi, narivi, tektonska okna ipd).

2* Geomorfološka površinska naravna dediščina: površinski kraški pojavi, zanimive skalne oblike, sledovi poledenitev (morene, balvani), skalni samotarji, naravna okna in mostovi, soteske, korita, melišča, podori ipd.

3* Geomorfološka podzemeljska naravna dediščina: jame in brezna.

4* Hidrološka naravna dediščina: potoki, reke, jezera, morje, slapovi, snežišča.

5* Gozdna in drevesna naravna dediščina (dendrološka naravna dediščina): ogroženi, redki, značilni ali izjemno ohranjeni gozdni sestoji; pomembni drevesni osebki (najdebelejša, najstarejša drevesa, vaške lipe, spominska drevesa).

6* Botanična naravna dediščina: rastišča ogroženih, endemičnih ali zavarovanih rastlinskih vrst; klasična nahajališča.

7* Zoološka naravna dediščina: življenjski prostori ogroženih, endemičnih ali zavarovanih živalskih vrst; tipična najdišča.

8* Oblikovana naravna dediščina ima vmesni položaj med naravno in kulturno dediščino.

Varstvo naravne dediščine simbolizira znak s šestimi pentljami, kar pomeni medsebojno povezanost žive in nežive narave (zemlja, zrak, voda, rastline, živali in človek). Šesterokraka

zgradba temelji na naravnih zgradbah: kristal vode, celica satja, cvet lilijevk.

OBSEG IN VARSTVO NARAVNE DEDIŠČINE V OBČINI VELENJE (1995)

Predloge za razglasitev naravnih znamenitosti v občini Velenje je leta 1989 izdelal *Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje*. Izhodišča za izdelavo predlogov sta bila *Zakon o naravni in kulturni dediščini ter evidenca naravne dediščine na območju občine*, ki jo je opravil Zavod. Predlogi za zavarovanje naravne dediščine so naslednji: soteska Ljubije, soteska Hudega potoka, soteska Pekel, Velunja peč, Letonjev slap, slapovi v Libijskem grabnu, Arnejcev slap, Mornova zijalka, Rotovnikova jama, jama v Skornskih pečeh, zaloška ponorna jama, votlina ob Hudem potoku, Vranja peč, trilstna valdštajinja v Paki pri Velenju, Vodovnikova smreka, Rakunov bor, Prednikova lipa, Mornova lipa, Ocepkov dren, napočki hrasti, rdeči bor v Florjanu (Roščarjev rdeči bor), Strožičeva lipa (Nagorivčnikova lipa), Vodovnikova lipa ter kot spomenik oblikovane narave graščinski park v Ravnah pri Šoštanjju. Seznam so leta 1995 dopolnili še z nekaj znamenitostmi: bukve na Debrci, dren v Lazah ter s predlogom za razglasitev **krajinskega parka Škale**.

Z razglasitvijo naravnih znamenitosti v občini bo naravna dediščina dobila tudi pravno varstvo, ki bo zagotavljajo večjo zaščito znamenitosti, kar je še posebej pomembno za znamenitosti, ki jih lahko človek s svojimi nepremišljenimi dejanji poškoduje ali celo uniči. Posebno občutljivi za človekove posege so dendrološki, hidrološki, botanični in zoološki naravni spomeniki. - Podrobneje je predstavljena naravna dediščina Belih Vod.

Naravna dediščina Belih Vod

Za razglasitev naravnih znamenitosti na območju Belih Vod so predlagani: soteska Ljubije, soteska Hudega potoka, slapovi v Libijskem grabnu, Mornova zijalka, votlina ob

Hudem potoku ter zaloška ponorna jama.

Poleg omenjenih naravnih znamenitosti pa pozornega obiskovalca razveseli še marsikatera po obsegu sicer manjša naravna posebnost, ki predstavlja popestritev pokrajine. Še tako majhen potok ali mlaka na travniku ali v gozdu lahko bistveno vplivata na življenjske pogoje rastlin in živali. Pestrost vrst se v bližini vode poveča. Okolje ima tako poleg vidne tudi zvočno značilnost. Tega se moramo še posebej zavedati pri posegih v okolje, ki lahko bistveno vplivajo na spremembo življenjskega prostora.

Naravna dediščina na območju Belih Vod:

1. soteska Ljubije; 2. votlina ob Hudem potoku; 3. soteska Hudega potoka;
4. Mornova zijalka; 5. zaloška ponorna jama; 6. slapovi v Libijskem grabnu.

Bele Vode ležijo na severozahodnem robu Šaleške doline. Širše območje Belih Vod (vključno z Visočkim vrhom na jugu ter Brloškim in Črnim vrhom z Zaloko na zahodni strani) je izredno zanimivo tako zaradi številnih kraških pojavov kot tudi

zaradi neokrnjenosti narave. Na tem območju so jamarji do leta 1986 registrirali okoli 15 jam ter en kraški izvir (Hostnik, S., 1986). Vzrok številnim kraškim pojavom je seveda v kamninski zgradbi, ki je pretežno iz spodnje- in srednjetriasnega, delno tudi iz zgornjetriasnega apnenca, v manjši meri pa tudi iz dolomita. Od nekarbonatnih kamnin pa prevladuje andezitni groh oziroma tufit.

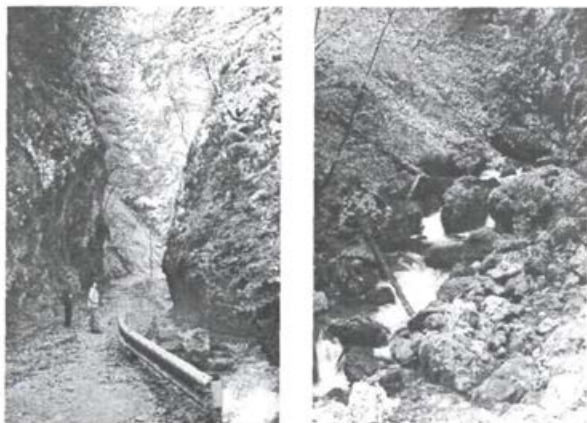
GEOMORFOLOŠKA POVRŠINSKA NARAVNA DEDIŠČINA

Takšne oblike nastanejo zaradi preperevanja in denudacije (melišča, skalni možje, strukturna tla), rečne erozije (soteske, naravni mostovi, erozijski osamelci), ledeniškega delovanja (bloki, morenski nasipi, ledeniške doline), delovanja morja (klifi spodmoli, čeri, morske terase, zalivi) ter površinskega kraškega delovanja (vrtače, kraške doline).

Soteska Ljubije

Površinska geomorfološka, hidrološka naravna dediščina

Povirje Ljubije sestavljajo pobočne grape in doline manjših potokov, ki se zbirajo v širši in ploski osrednji dolini Zaloki. V tej dolini potoki izginejo v zemeljsko notranjost (*ponor* v Zaloki I., *zaloška ponorna jama*, *ponor* v Zaloki II., *Ponikve* pod Leskovškom, *graben* in *ponor* pod koritom). Zaloko in izvir Ljubije povezuje ozka suha dolina, skozi katero je včasih vodila cesta, danes pa je komajda prehodna (*Leskovški graben*). Na posameznih delih se na površini pokaže potok, ki pa kmalu izgine v notranjost. Bujno rastlinstvo opozarja, da je v dolini tudi v poletnih mesecih dovolj vlage. Pod kraškim izvirom Ljubije se dolina še bolj zoži in tvori globoko sotesko, ki se po sotočju s Kramarico spet razširi. Zgornji del soteske gradijo triasni apnenci. Po sotočju s Kramarico pa je vodna sila v andezitnih grohah ustvarila Spodnjo sotesko Ljubije. Na tem delu tvori več manjših slapov in brzic. Zaradi velikega padca so vodno energijo svojčas izkoriščali za poganjanje mlinov. Potok je hudourniškega značaja in ob večjih nalivih precej najeda bregove in uničuje cesto.

Soteska in izvir Ljubije. - Foto: EFA

Soteska Hudega potoka

Površinska geomorfološka, hidrološka naravna dediščina

Hudi potok napajata dva potoka: Klošnica in Slanica, ki imata povirje na Slemenu. Hudi potok je v triasnih debeloskladovitih apnencih in dolomitih ustvaril slikovito sotesko, ki se zajeda med Belovski vrh (973 m), Vršič (702 m) nad Belimi Vodami in Lomek (884 m) nad Topolšico. Na obeh straneh soteske se dvigajo pestro oblikovane skalne pečine ter odpirajo jame, med katerimi sta najbolj znani *Mornova zijalka* in *votlina ob Hudem potoku*.

Soteska je na obeh bregovih porastla z gozdom, ki skriva očem marsikatero posebnost oziroma značilnost. Tako lahko med nanavadno oblikovanimi skalami najdemo *gozdni planinšec* (*Homogyne sylvestris*), po katerem bukove gozdove Slovenije ločimo od srednjeevropskih. Kot značilno rastlino (z ilirsko razširjenostjo) ga omenja T. Wraber v knjigi *Sto znamenitih rastlin na Slovenskem*. Na senčnih vlažnih pečinah je rastišče *klinastolistnega kamnokreča* (*Saxifraga coneifolia*), ki je endemična vrsta Evrope (Šilić 1977). Soteski Hudega potoka in Ljubije

bi bilo treba botanično in zoološko podrobneje raziskati in opisati.

V vročem sušnem poletju, ko Hudi potok skoraj izgine, kar ne moremo verjeti njegovi razdiralni pojavi in energiji, ki jo ima ob večjih nalivih. Vendar pa ta njegova z vodami neba okrepljena energija dokazuje, da soteska ni končna oblika vodne erozije, temveč se kljub človekovim naporom še vedno spreminja.

GEOMORFOLOŠKA PODZEMELJSKA NARAVNA DEDIŠČINA

Kaj je mehkejše od vode?

Kaj je trše od kamna?

Toda često mehka voda izpodjeda trdi kamen.

(OVID)

V Sloveniji je raziskanih nad 6000 jam in brezen, ocenjujejo pa, da je neodkritih še enkrat toliko (Skobrne 1988).

Površinski tokovi so na zakraselih območjih redki, ker si vode na propustnih apnenčastih tleh, ki pokrivajo nad 40 % površine Slovenije, izdolbejo podzemeljske poti. Tako nastajajo rovi in večje dvorane, v katerih pronicajoča deževnica ustvarja različne sigaste tvorbe.

Globoko v podzemnih jamah vlada popolna tema in visoka zračna vlažnost (temperatura zraka znaša okoli 10°C). Pogosto v podzemnih jamah niti ni prepaha.

Tudi v podzemnem svetu imamo kopne in vodne živali. Vrste, ki se prehranjujejo z deli cvetov (nektar ipd.), v jamah ni, lahko pa se pojavljajo le naključno. Jame občasno obiskujejo tudi netopirji (dnevno spanje, prezimovanje), glodalci ter ptiči. Ogroženost jamskih ekosistemov je povezana z onesnaženjem površinskih voda. S ponornicami pritekajo v podzemno okolje komunalno in industrijsko onesnažene vode, zaradi česar propadajo občutljive jamske živali. Organsko onesnažena voda

omogoča razširjanje površinskih vrst v jamah, kjer izpodrivajo ozko specializirane (jamske) živali.

Mornova zijalka

Podzemeljska geomorfološka naravna dediščina

Mornova zijalka se nahaja v soteski Hudega potoka. Vhod v zijalko je velik 8 x 10 m in se nadaljuje v 43 m dolgo jamo. Jama je pomembno arheološko najdišče: S. Brodar je leta 1936 izkopal koščeno in kamnito orodje iz stare kamene dobe ter bronaste predmete.

Pred vhodom v zijalko je še možno najti cvetnice (posebno opazen je velik šipkov grm), medtem ko jih kasneje nadomestijo praproti in mahovi. V notranjosti pa uspevajo le modrozelenke alge in glive, ki so glede svetlobe najmanj zahtevne. V jami najdemo dve vrsti živali:

troglofile, ki niso neobhodno vezani na jame, ampak se v njih le občasno nahajajo;

troglobionte, ki imajo v jamah stalni življenjski prostor.

Vhod v Mornovo zijalko. - Foto: EFA

Za jamske živali je značilna redukcija oči in pigmenta, ker so zaradi težkih naravnih okoliščin (tema, pomanjkanje hrane) prisiljene zmanjšati porabo energije. V jamskem vhodu lahko najdemo netopirje, jamske kobilice (*Delichopoda araneiformis*), jamskega krešiča (*Typhlotrechus bilimeki*), veliko pajkovcev, kačice, strige in ribice. Seveda tu ne gre za specializirane jamske vrste, ampak za že prej omenjene trogofile. Jamske kobilice se ponoči sprehajajo zunaj jam in (si) podobno kot netopirji prinašajo hrano s površja v revno podzemlje.

Votlina nad Hudim potokom

Podzemeljska geomorfološka naravna dediščina

Nahaja se na desnem bregu potoka, kakšnih 100 m za Mornovo zijalko. Proti potoku se odpirajo tri večje odprtine. V vznožju je 10 m globoko brezno, skozi katerega ob deževju najverjetneje bruha voda.

Brezno za Leskovškovo domačijo

Brezno ni uvrščeno med naravno dediščino, je pa vsekakor vredno ogleda.

Na travniku v bližini domačije Leskovšek se nahaja brezno, ki ga domačini imenujejo *Rupa*. Brezno je na površini obraslo z dokaj visokim grmičevjem, tako da z bližnje ceste ni vidno. Na eni strani se strmo spušča v globino, skale so gole in neporasle, medtem ko je z druge strani možen dostop po nekoliko manj strmem pobočju, ki je poraslo z bujno in neokrnjeno vegetacijo. Trohneča debla so prerastla z mahovi in praprotmi, ki se bleščeče zeleno bohotijo na razpadajočem rastlinju.

Ponor v Zaloki I. - zaloška ponorna jama

Podzemeljska geomorfološka naravna dediščina

Nahaja se v dolini Zaloki, in sicer ob robu pašnika za propadajočo stajo. Močvirnat pašnik porašča tipična stajska flora. V bližini propadajočega gospodarskega poslopja je potok, ki ponikne pod skalno pregrado v 85 m dolgo zaloško ponorno jamo.

Onesnaženje lahko za vir pitne vode predstavlja ekološki problem, saj so v raziskavah (z barvanjem vode) dokazali zvezo med to jamo in izvirov Ljubije, kjer je vodno zajetje za šoštanjski vodovod.

Ponikve pod Leskovškom

Ponor ni ovrednoten kot naravna dediščina, vendar pa predstavlja še eno kraško znamenitost v idilični dolini Zaloki.

Vsi trije požiralniki se nahajajo pod kmetijo Leskovšek. Vhod je zatrpan z aluvialnimi sedimenti, kljub temu pa skupaj z zaloško ponorno jamo od vseh petih požiralnikov ravno *Ponor II.*, *ponor pod koritom* ter *Graben* požirajo največ vode. Potoka (od teh eden priteče severozahodno z Leskovške pustote, drugi pa bolj severno) izgineta v požiralnikih ob robu travnika. Požiralniki so obdani z visokim močvirskim rastlinjem, tako da s ceste niso vidni.

Ponikve pod Leskovškom. - Foto: EFA

HIDROLOŠKE ZNAMENITOSTI

Med hidrološke znamenitosti spadajo izviri različnih tipov: slapovi, jezera, reke, potoki, snežišča in seveda morje. Med naravnimi znamenitostmi zavzemajo slapovi pomembno

mesto. Hidrološka dediščina je tesno povezana z geomorfološko, tako da velikokrat govorimo kar o hidrološko-geomorfološki dediščini, ker ravno vodni pojavi najbolj spreminjajo površje.

Slapovi v Libijskem grabnu

Površinska geomorfološka in hidrološka naravna dediščina

Med naravnimi znamenitostmi zavzemajo slapovi posebno mesto zaradi svojega neprestanega gibanja in zvoka, ki napolnjuje okolico.

Slapovi lahko nastanejo na prelomih, na stikih kamnin z različno odpornostjo ali pa zaradi delovanja ledenikov. Slapovtorna stopnja je prag, čez katerega pada slap od prvega ustja do končnega tolmana v eni ali več stopnjah. Pri navpičnih slapovih pada voda pod kotom večjim od 60° . Če je kot manjši, govorimo o nagnjenih slapovih ter slapiščih.

Slap v Libijskem grabnu ob zadostni količini vode (padavin). - Foto: EFA

Zaradi podlage iz andeitnih tufov in tofitov ustvarja potok v Libijskem grabnu štiri slikovite slapove. Zgornji slap prosto pada čez 12 m visok prag, naslednja dva sta visoka po 6 m ter padata pod kotom 60°, četrti slap pa je visok okoli 4 metre. Potok nato nadaljuje svojo pot po masivnih debeloskladovitih apnencih.

Del vode nad zgornjim slapom je speljane po ceveh za potrebe manjše hidroelektrarne. Pri odvzemu vode niso upoštevali biološkega minimuma in je zato količina vode v potoku premajhna (posebno v obdobjih z manj padavinami), zaradi česar so se kritično spremenile hidrološke in biološke razmere. Zaradi nestrokovnega posega v naravo je močno prizadeta naravna dediščina.

Na poti v Zaloko se po andezitnih tufih spušča še en štirimetrski slap (slapišče), in sicer pri Brložnikovi domačiji.

DENDROLOŠKA NARAVNA DEDIŠČINA

Dendrološki naravni spomeniki so drevesa, ki po svoji obliki, velikosti, obsegu, starosti, redkosti, položaju, zgodovini ali kakšni drugi značilnosti predstavljajo kulturno ter estetsko vrednost prostora. V Sloveniji so to drevesa različnih vrst: lipa, lipovec, hrast, kostanj, tisa, oreh, bukev, bodika, dren idr.

Pojem slovenstva vsekakor predstavljajo lipa (*Tilia platyphlos*) in lipovci (*Tilia cordata*), ki ponavadi stojijo ob sakralnih spomenikih, kot so cerkve in kapele, ali pri večjih domačijah (značilno slovensko hišno drevo). Bodike so mediteranske rastline, zato v našem okolju zaradi redkosti in počasne rasti predstavljajo naravne znamenitosti.

Varovanje drevesne naravne dediščine ureja gozdarska zakonodaja (Uradni list SRS, št. 31/86).

Izhodišča za obravnavo drevesne naravne dediščine so: **dendrološka** (debelina, oblika, starost, razrast, ohranjenost), **botanična** (redkost, mutanti, relikti, eksote), **ekološka**, **kulturnozgodovinska in estetska funkcija ter funkcija v odprti krajini**, poleg tega pa še uporabnost ter simbolika.

Debelina dreves je za vrednotenje vsekakor pomemben kriterij. Debeline različnih vrst dreves, ki jih evidentiramo oz. posebej zavarujemo, se razlikujejo. Za lipe velja, da jih evidentiramo, če imajo premer vsaj 160 cm; premer 200 cm pa že pomeni posebno varstvo.

Opisane lipe po debelini sicer ne dosegajo zahtevanih kriterijev za evidentiranje, vendar pa predstavljajo estetsko in kulturnozgodovinsko dopolnitev krajine.

Lipe na Hlevišču

Če nadaljujemo pot od *zaloške ponorne jame* (Ponora v Zaloki I.) po strmini proti *Leskovškovi pustoti*, opazimo na strmem bregu ob razvalinah zapuščene domačije tri markantne lipe, ki so nekoč dopolnjevale videz kmečkega doma. Vzpon nam nudi prekrasen razgled po idilični dolini Zaloke s Sv. Križem v ozadju. Lipa obsegajo v prsni višini 450 cm, 308 cm in 234 cm, vse pa imajo približno enako višino - po naših ocenah okoli 22 m.

Lipa pri Leskovšku

Obseg v prsni višini znaša 470 cm (izračunan premer je 150 cm). Lipa raste ob slikoviti stari kašči ter je izredno lepo raščena in zdrava.

Lipa pri Razpodovniku

Ob cesti, ki vodi iz Florjana v Bele Vode, stoji pri kmetiji Razpodovnik lipa, katere obseg znaša v prsni višini 485 cm. Vrh je izgubila ob udaru strele, visoka pa je okoli 16 do 18 m. Po pripovedovanju domačinov je stara okoli 300 let in je obrasla razpelo s Kristusom.

ZAKLJUČKI

*Narava je edina knjiga,
ki na vseh listih nudi veliko vsebine.*

(Goethe)

Pri potepanju po naravi lahko vedno znova opazimo kaj zanimivega. Naravne znamenitosti pa so tisti deli narave, ki nas pripeljejo tudi v najbolj skrite koticke dežele.

Spoznali smo naravno dediščino Belih Vod, poleg te pa še nekatere "manjše" znamenitosti: *Brezno za Leskovškovo domačijo*, *Ponikve pod Leskovškom* ter nekaj lip, ki dajejo domačijam pravo slovensko podobo: *lipe na Hlevišču*, *lipa pri Leskovšku* in *lipa pri Razpodovniku*. Lipe so vsekakor vredne posebne pozornosti, za kar ni pomembna samo višina in debelina drevesa (dendrološki kriteriji), temveč tudi kulturno-zgodovinska vloga tega drevesa.

Na širšem območju Belih Vod bi sicer lahko našli še veliko zanimivosti.

Večina naravne dediščine je tu dobro ohranjena, saj ni posebnih virov onesnaženja. Žal pa so slapovi v Libijskem grabnu zaradi človekovega nestrokovnega posega precej prizadeti.

Poznavanje in razumevanje narave nam omogoča, da s svojimi odločitvami prispevamo k ohranjanju naravnega okolja. Takšen namen ima tudi varstvo naravne dediščine. Z razglasitvijo "naravnih znamenitosti" dobi dediščina tudi pravno varovanje, s čimer so preprečeni samovoljni človekovi posegi. Za ohranitev dediščine, ki je pravzaprav last naših otrok, je "razglasitev naravnih znamenitosti" vsekakor nujna.

VIRI IN LITERATURA

1. Lenarčič, M., Kolšek, A., RAZGLASITEV NARAVNIH SPOMENIKOV IN ZNAMENITOSTI V OBČINI VELENJE. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje. Celje, januar 1989.
2. Hostnik, S., Raziskovalna naloga: SPELEOLOŠKE RAZISKAVE BELIH VOD. Šaleški jamarski klub "Podlasica" Topolšica. Topolšica, 1986.
3. Flis, J., NARAVNE ZNAMENITOSTI BELIH VOD. Poročilo s 7. raziskovalnega tabora BELE VODE 1995.
4. INVENTAR NAJPOMEMBNEJŠE NARAVNE DEDIŠČINE - 1. del: vzhodna Slovenija. Zavod SR za varstvo naravne in kulturne dediščine. Ljubljana, 1988.
5. INVENTAR NAJPOMEMBNEJŠE NARAVNE DEDIŠČINE - 2. del: osrednja Slovenija. Zavod SR za varstvo naravne in kulturne dediščine. Ljubljana, 1991.
6. Skobrne, P., STO NARAVNIH ZNAMENITOSTI SLOVENIJE. Prešernova družba. Ljubljana, 1988.
7. Wraber, T., STO ZNAMENITIH RASTLIN NA SLOVENSKEM. Prešernova družba. Ljubljana, 1990.
8. Šilić, Č., ŠUMSKE ZELJASTE BILKE. Svjetlost. Sarajevo, 1983.
9. Tarman, K., OSNOVE EKOLOGIJE IN EKOLOGIJA ŽIVALI. DZS. Ljubljana, 1992.
10. ZAKON O NARAVNI IN KULTURNI DEDIŠČINI. Uradni list SRS, št. 1, 13. 1. 1981 (str. 16).
11. Sket, B., ŽIVLJENJE V KRAŠKEM PODZEMLJU. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1979.
12. VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE V GOZDU IN GOZDARSTVU. Zbornik republiškega seminarja. Biotehniška fakulteta VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana, 1988.